

Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego

Sprawiedliwa transformacja w celu zapewnienia zrównoważonej przyszłości unijnych systemów rolno-spożywczych

(opinia z inicjatywy własnej)

(C/2024/6878)

Sprawozdawczyni: **Kerli ATS**

Współsprawozdawca: **Florian MARIN**

Doradczynie i doradcy	Tomaso FERRANDO (z ramienia sprawozdawczyni)
Decyzja Zgromadzenia Plenarnego	18.1.2024
Podstawa prawna	Art. 52 ust. 2 regulaminu wewnętrznego
Sekcja odpowiedzialna	Sekcja Rolnictwa, Rozwoju Wsi i Środowiska Naturalnego
Data przyjęcia przez sekcję	3.9.2024
Data przyjęcia na sesji plenarnej	19.9.2024
Sesja plenarna nr	590
Wynik głosowania (za/przeciw/wstrzymało się)	136/0/9

1. Wnioski i zalecenia

1.1. EKES uważa, że sprawiedliwa transformacja systemów rolno-spożywczych musi w sposób spójny uwzględniać aspekty społeczne, środowiskowe i gospodarcze w ramach całościowego, skoordynowanego i zintegrowanego podejścia. Sprawiedliwa transformacja powinna opierać się na zasadach sprawiedliwości dystrybutywnej, uznawania podmiotów systemów rolno-spożywczych oraz ich uczestnictwa, a także na ambitnych celach środowiskowych i klimatycznych, na prawach człowieka oraz na zasadzie „nie pozostawiać nikogo w tyle”.

1.2. EKES uważa, że zintegrowana polityka publiczna jest potrzebna do zapewnienia wszystkim zainteresowanym stronom – w tym drobnym producentom rolnym, rybakom i pracownikom sektora spożywczego – centralnego miejsca w sprawiedliwej transformacji. Rozwój zrównoważonych systemów żywnościowych musi opierać się na zasadach sprawiedliwości społecznej i ekologicznej oraz zapewniać sprawiedliwy podział kosztów, zasobów i korzyści. Musi także wspierać prawo do pożywienia i odpowiedniego odżywiania.

1.3. Komitet proponuje, by we wszystkich aspektach sprawiedliwej transformacji systemów rolno-spożywczych uwzględnić udział społeczeństwa w podejmowaniu decyzji. Należy przy tym zapewnić wyważone procesy informowania i konsultacji, które uwzględnią realia podatnych na zagrożenia podmiotów w całym łańcuchu rolno-spożywczym. Konieczne jest również podkreślenie dostępności informacji, przejrzystości, kształcenia oraz zmiany i podnoszenia kwalifikacji, przy czym należy dążyć do budowania zdolności wszystkich zainteresowanych stron na wszystkich szczeblach systemów żywnościowych.

1.4. EKES proponuje, by sprawiedliwa transformacja obejmowała ochronę wszystkich praw pracowniczych oraz ich poszanowanie i przestrzeganie – w tym poprzez wzmocnienie i wspieranie mechanizmów warunkowości społecznej, takich jak mechanizm istniejący w ramach wspólnej polityki rolnej (WPR). Należy także dopilnować, by rolnicy osiągnęli odpowiedni dochód zapewniający utrzymanie i by – tym samym – mogli zapewnić swym pracownikom odpowiednie wynagrodzenie.

1.5. Aby móc pilnie przeprowadzić transformację strukturalną systemów żywnościowych UE, EKES zaleca:

- przyjęcie podejścia systemowego do przepisów dotyczących systemów żywnościowych i zarządzania nimi w sposób wykraczający poza produkcję rolną i zgodny z opisanymi poniżej zasadami sprawiedliwości,
- dążenie do wprowadzenia dochodów i płac zapewniających utrzymanie w całej UE, a także wzdłuż łańcuchów żywnościowych poza UE zapewniających żywność dla UE oraz propagowanie – w porozumieniu z państwami członkowskimi i władzami szczebla niższego niż krajowy – form wsparcia finansowego i stabilizacji cen gwarantujących konsumentom dostępność żywności i prawo do pożywienia,
- wdrażanie strategii ułatwiających dostęp do gruntów nowym pokoleniom rolników i drobnych producentów, odwrócenie tendencji do koncentracji gruntów poprzez promowanie ich sprawiedliwego podziału oraz dostosowanie polityki gruntowej do dobrowolnych wytycznych FAO w zakresie odpowiedzialnego zarządzania własnością gruntów ⁽¹⁾,
- zajęcie się kwestią nierówności w ramach WPR, co ma zasadnicze znaczenie dla sprawiedliwej transformacji, a także zadbanie o to, by wszystkie państwa członkowskie otrzymały sprawiedliwe wsparcie i miały tym samym równe warunki działania w sektorze rolnym UE,
- wprowadzenie przepisów ograniczających spekulację i finansjalizację systemów żywnościowych, dążenie do przejrzystości rynków towarów żywnościowych oraz ustanowienie instrumentów finansowych wspierających zrównoważone praktyki w całym systemach żywnościowych,
- inwestowanie w badania i rozwój w dziedzinie zrównoważonych praktyk i technologii, dostrzeżenie skutków dla dystrybucji oraz długotrwałych form produkcji, dystrybucji i konsumpcji, popularyzacja innowacji w praktyce oraz zapewnianie rolnikom, a także przedsiębiorcom i pracownikom w sektorze spożywczym szkoleń i zasobów służących przyjmowaniu zrównoważonych praktyk,
- przyjęcie ambitniejszych i obowiązkowych norm dotyczących zrównoważonych i sprawiedliwych zamówień na żywność oraz wykorzystywanie zamówień publicznych i programów żywnościowych UE, by wesprzeć sprawiedliwą transformację w kierunku zrównoważonych pod względem społecznym, gospodarczym i środowiskowym systemów żywnościowych,
- uznawanie znaczenia pracy reprodukcyjnej i opiekuńczej w całym systemie żywnościowym oraz centralnego miejsca kobiet i młodzieży w obecnych i przyszłych systemach rolno-spożywczych,
- wspieranie praktyk przyczyniających się do różnorodności biologicznej i ochrony zasobów naturalnych oraz wdrażanie polityki zachęcającej do włączania usług ekosystemowych do systemów rolno-spożywczych,
- ustanowienie Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji w sektorze rolno-spożywczym w celu wsparcia małych i średnich przedsiębiorstw rolno-spożywczych, a także utworzenie centrum monitorowania sprawiedliwej transformacji w zakresie żywności zgodnie z propozycją dotyczącą powołania centrum monitorowania sprawiedliwej transformacji ⁽²⁾,
- przyjęcie globalnej perspektywy w ramach przeprowadzanej przez UE sprawiedliwej transformacji systemów rolno-spożywczych, by dostosować lokalne, regionalne, międzynarodowe i globalne zobowiązania w zakresie zarządzania do celów dotyczących praw człowieka, środowiska i klimatu oraz zasad sprawiedliwości i zrównoważonego rozwoju w globalnych systemach żywnościowych,
- opracowanie publicznych kampanii uświadamiających z myślą o popularyzacji lokalnej, zdrowej i produkowanej w sposób zrównoważony żywności, oraz realizacja programów edukacyjnych w szkołach, aby uświadamiać dzieciom znaczenie zrównoważonych systemów żywnościowych i zdrowych nawyków żywieniowych.

⁽¹⁾ <https://www.fao.org/tenure/voluntary-guidelines/en/>.

⁽²⁾ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego „Tworzenie unijnych ram polityki na rzecz sprawiedliwej transformacji – niezbędne środki” (Dz.U. C/2024/1576, 5.3.2024, ELI: <https://eur-lex.europa.eu/eli/C/2024/1576/oj?locale=pl>).

2. Potrzeba całościowej i sprawiedliwej transformacji systemów rolno-spożywczych UE

2.1. Unijne systemy żywnościowe znajdują się na styku głównych wyzwań, przed którymi stoi region. Należą do nich: utrata miejsc pracy z powodu zmieniających się wzorców i geografii produkcji, zubożenie rodzin, hiperinflacja, realokacja wydatków publicznych⁽³⁾ z celów społecznych na cele wojskowe i obronne⁽⁴⁾, wzrost liczby chorób niezakaźnych wynikających z tańszego i niezdrowego sposobu odżywiania⁽⁵⁾, zmiana klimatu i ekstremalne zdarzenia pogodowe, przejście na gospodarkę niskoemisyjną⁽⁶⁾ i utrata różnorodności biologicznej. Są to tylko niektóre kwestie społeczne, środowiskowe i gospodarcze, które są powiązane z systemami żywnościowymi, a w niektórych przypadkach mają bezpośredni związek z ich funkcjonowaniem i strukturą.

2.2. Chociaż unijny łańcuch dostaw żywności wykazał się znaczną odpornością i umożliwił utrzymanie dostępu do żywności w całym regionie nawet w tak trudnych warunkach, jak pandemia COVID-19, kryzys związany z cenami towarów i energii, napięcia geopolityczne oraz kryzysy klimatyczne, te to wydarzenia uwytknęły również znaczne słabości łańcucha.

2.3. Komitet przyjmuje z zadowoleniem bieżące wysiłki na rzecz włączenia kwestii związanych z systemami żywnościowymi do dyskusji prowadzonych zarówno na szczeblu europejskim, jak i globalnym. Podkreśla przy tym wagę przyjęcia kompleksowego podejścia do ludzi, zwierząt i ekosystemów. Odnotowuje jednak, że proces legislacyjny związany z przepisami ramowymi dotyczącymi zrównoważonych systemów żywnościowych został zawieszony⁽⁷⁾. Wzywa w związku z tym Komisję Europejską, by w nowej kadencji wznowiła debatę na ten temat, z uwzględnieniem zasad omówionych w niniejszej opinii.

2.4. Ponadto EKES dostrzega potrzebę pilnej i strukturalnej transformacji unijnych systemów rolnych i żywnościowych, która wykraczałaby poza obecne działania i byłaby zgodna z międzynarodowymi i europejskimi zobowiązaniami w zakresie środowiska, klimatu i umowy społecznej. Proponuje, by stworzyć podstawy unijnych systemów rolno-spożywczych funkcjonujących z uwzględnieniem granic możliwości planety oraz ograniczeń społecznych⁽⁸⁾ i będących w stanie zaspakajać potrzeby ludzi, planety i przyszłych pokoleń.

2.5. EKES odnotowuje, że rolnicy, rybacy oraz pracownicy sektora spożywczego i MŚP stanowią trzon systemów żywnościowych UE. Często znajdują się w trudnej sytuacji, co jest spowodowane pogłębiającymi się nierównościami w tych sektorach⁽⁹⁾ i tym, że polityka publiczna ma zazwyczaj skutki regresywne, które w największym stopniu dotyczą mniejsze podmioty. Do tego dochodzą jeszcze niższe ceny i narażenie na globalną konkurencję, która potęguje niestabilność, obawy i gniew. W sektorze rolnictwa spowodowało to nasilenie problemów związanych ze zdrowiem psychicznym w różnych regionach wiejskich w UE. Przeprowadzono także szereg badań, w których uwytknęło pilną potrzebę kompleksowego wsparcia w dziedzinie zdrowia psychicznego⁽¹⁰⁾.

2.6. Sprawiedliwa transformacja powinna zatem zasadzać się na ochronie, poszanowaniu i przestrzeganiu praw wszystkich pracowników. Obejmuje to wzmocnienie i udoskonalenie mechanizmów warunkowości społecznej, takich jak mechanizm istniejący w ramach WPR, oraz wspieranie jej wdrażania przez państwa członkowskie. Ponadto istotne jest, aby rolnicy uzyskiwali odpowiednie ceny za swoje produkty, dzięki czemu będą mogli zapewnić pracownikom odpowiednie wynagrodzenie. Co więcej, polityka migracyjna i przepisy dotyczące migracji muszą uniemożliwiać organizacjom przestępczym wykorzystywanie ludzi i gwarantować, że producenci nie będą obniżać kosztów produkcji kosztem praw pracowniczych⁽¹¹⁾.

⁽³⁾ <https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news/eurogroup-says-new-fiscal-rules-will-require-public-spending-cuts/>.

⁽⁴⁾ <https://eda.europa.eu/news-and-events/news/2023/11/30/record-high-european-defence-spending-boosted-by-procurement-of-new-equipment>.

⁽⁵⁾ Orhan, R., Paric, M., Czabanowska, K., *Lessons Learnt from the EU Response to NCDs: A Content Analysis on Building Resilient Post-COVID Health Systems*. Healthcare (Basel) 2021.

⁽⁶⁾ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego – Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów Zabezpieczenie naszej przyszłości – Cel klimatyczny na 2040 r. i droga ku neutralności klimatycznej do 2050 r. jako fundamenty zrównoważonego, sprawiedliwego i dostatniego społeczeństwa (COM(2024) 63 final) (Dz.U. C, C/2024/4667, 9.8.2024, ELI: <https://eur-lex.europa.eu/eli/C/2024/4667/oj?locale=pl>).

⁽⁷⁾ <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/spotlight-JD%2023-24/file-sustainable-eu-food-system>.

⁽⁸⁾ Raworth, R., *Doughnut Economics*.

⁽⁹⁾ Piketty, T., „Les paysans apparaissent comme la plus inégale des professions en France actuellement”, *Le Monde*.

⁽¹⁰⁾ Europejska sieć WPR, grupa tematyczna ds. wspierania zdrowia psychicznego rolników i społeczności rolniczych.

⁽¹¹⁾ Human suffering in Italy's Agricultural Value Chain 3–4, 2018.

2.7. Komitet jest również świadom tego, że wizja zrównoważonej przyszłości musi systematycznie uwzględniać całość systemów żywnościowych w UE, ich konstrukcję społeczną, środowiskową i gospodarczą oraz ich konsekwencje. Rolnicy, rybacy oraz pracownicy sektora spożywczego i MSP powinni zatem znajdować się na pierwszym miejscu w zintegrowanej polityce publicznej oraz interwencjach międzysektorowych. Powinni być zarazem postrzegani w szerszym kontekście systemów żywnościowych, których są częścią – wraz z innymi podmiotami handlowymi, konsumentami, zwierzętami i procesami ekologicznymi.

2.8. EKES przywiązuje bardzo duże znaczenie do określenia jasnych zasad przewodnich wspierających wszystkie podmioty systemów żywnościowych, decydentów i organizacje społeczeństwa obywatelskiego w budowaniu zrównoważonej przyszłości systemów rolno-spożywczych w UE. Komitet zdaje sobie sprawę z tego, jak ważne jest wdrożenie specjalnej ścieżki sprawiedliwej transformacji unijnych systemów rolno-spożywczych, inspirowanej zasadami sprawiedliwości społecznej i ekologicznej. Powinna ona także czerpać ze słownictwa i obowiązków zapisanych w prawie międzynarodowym praw człowieka i w Karcie praw podstawowych UE ⁽¹²⁾.

2.9. Podążanie ścieżką sprawiedliwej transformacji oznacza, że decydenci muszą uwzględniać aspekty społeczne i środowiskowe w ich kontekście, przyjąć spójne strategie polityczne we wszystkich obszarach polityki oraz zająć się kwestiami strukturalnymi, które mogą utrudnić konsolidację zrównoważonych systemów żywnościowych.

2.10. EKES stwierdza, że całościowe, skoordynowane i zintegrowane podejście polityczne do sprawiedliwej transformacji systemów rolno-spożywczych w UE powinno opierać się na zasadach dystrybucji, uznawania podmiotów tych systemów oraz ich uczestnictwa, a także na ambitnych celach środowiskowych i klimatycznych oraz sprawiedliwości kosmopolitycznej. Musi także uwzględniać wyzwania demograficzne (takie jak starzenie się społeczeństwa i niedobór siły roboczej), spójność i prawa człowieka, szczególnie prawa do pożywienia i odpowiedniego odżywiania się.

3. Sprawiedliwość dystrybucyjna

3.1. EKES uważa, że stosowanie zasady sprawiedliwości dystrybucyjnej do transformacji w sektorze rolno-spożywczym wymaga wprowadzenia strategii i środków publicznych, które zaradzą obecnej i przyszłej niesprawiedliwości i nierówności we wszystkich systemach żywnościowych, a zarazem wzmocnią prawa pracownicze, zagwarantują wszystkim zdrowe i dostępne pożywienie, zwiększą innowacyjność i konkurencyjność operatorów oraz będą sprzyjać dobrostanowi zwierząt. Zasada sprawiedliwości dystrybucyjnej opiera się na założeniu, że transformacja będzie nieuchronnie wymagała zasobów, lecz że należy je uzyskać poprzez wdrożenie środków progresywnych, a koszty przyszłych polityk i decyzji politycznych oraz wynikające z nich korzyści powinny być równomiernie rozłożone.

3.2. EKES dostrzega, jak ważne jest, by UE ukierunkowywała państwa członkowskie we wdrażaniu odpowiednich strategii politycznych mogących zaradzić coraz intensywniejszej koncentracji gruntów ⁽¹³⁾ i zapewnić dostęp do gruntów nowym pokoleniom rolników i drobnym producentów. Popiera stanowisko Parlamentu Europejskiego, który w sprawozdaniu z własnej inicjatywy z 2017 r. potwierdził, że dostęp do gruntów jest prawem podstawowym, i opowiedział się za dostosowaniem europejskiej polityki gruntowej do dobrowolnych wytycznych w sprawie odpowiedzialnego zarządzania tytułami prawnymi do gruntów zgodnie z propozycją Komitetu ds. Światowego Bezpieczeństwa Żywnościowego.

3.3. Wsparcie publiczne musi iść w parze ze świadomością, że zasoby w ramach systemów żywnościowych UE są dostępne, ale że są nierównomiernie i nierówno rozłożone. Kontrola nad procesem od pola do stołu i ekstrakcja finansowa ⁽¹⁴⁾ przeprowadzana przez wielonarodowe korporacje spożywcze i globalny sektor finansowy mają istotny wpływ na łańcuchy dostaw, ponieważ na wszystkich etapach łańcucha przekierowują znaczące zyski od producentów pierwotnych i pracowników. Takie praktyki propagują ponadto systemy żywnościowe, które dają pierwszeństwo zwrotowi finansowemu, a nie przestrzeganiu ograniczeń planety i człowieka. To nie tylko sprawia, że zyski przypadające małym i średnim gospodarstwom rolnym oraz pracownikom sektora spożywczego są minimalne, lecz odbija się również na cenach i pogłębia problem dostępności żywności, zwłaszcza dla tych osób, które są filarami systemów żywnościowych UE ⁽¹⁵⁾.

⁽¹²⁾ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego „Tworzenie unijnych ram polityki na rzecz sprawiedliwej transformacji – niezbędne środki” (Dz.U. C, C/2024/1576, 5.3.2024, ELI: <http://data.europa.eu/eli/C/2024/1576/oj>); Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego „Transformacja w kierunku bardziej zrównoważonej przyszłości Europy – strategia na 2050 r.” (Dz.U. C 81 z 2.3.2018, s. 44) i Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego „Aby nikt nie pozostał w tyle – realizacja programu działań na rzecz zrównoważonego rozwoju do roku 2030” (Dz.U. C 47 z 11.2.2020, s. 30).

⁽¹³⁾ Według Eurostatu koncentracja gruntów w UE ulega zmianie, ponieważ „liczba gospodarstw rolnych w UE zmniejszyła się o około 37 % w stosunkowo krótkim okresie 2005–2020. Odpowiadało to utracie 5,3 mln gospodarstw rolnych w państwach członkowskich, z których zdecydowaną większość (około 87 %) stanowiły małe gospodarstwa o powierzchni poniżej 5 ha”.

⁽¹⁴⁾ Prywatyzacja wartości wytworzonej w sektorze spożywczym.

⁽¹⁵⁾ W ramach sprawiedliwej transformacji należy zapewnić więcej przejrzystości i informacji w odniesieniu do struktury unijnych systemów żywnościowych. W dokumencie OECD z 2021 r. pt. „Concentration and market power in the food chain” [Koncentracja i siła rynkowa w łańcuchu żywnościowym] wykorzystano badanie Komisji Europejskiej z 2014 r. pt. „Zwalczanie nieuczciwych praktyk handlowych w ramach łańcucha dostaw produktów spożywczych, realizowanych między przedsiębiorstwami”, COM(2014) 472 final.

3.4. EKES wzywa instytucje UE i państwa członkowskie do przyjęcia zasad sprawiedliwości dystrybucyjnej, by zająć się przede wszystkim spekulacją i finansjalizacją, gdyż są to najważniejsze sposoby pozyskiwania zasobów z systemów żywnościowych ze szkodą dla konsumentów, producentów, pracowników i zrównoważenia środowiskowego⁽¹⁶⁾. UE i jej państwa członkowskie powinny znaleźć sposób na zaradzenie spekulacyjnym praktykom dotyczącym towarów żywnościowych, a także innym formom finansjalizacji i praktykom inwestycyjnym stosowanym przez podmioty działające w obrębie UE. Te praktyki są niezgodne z zasadami UE, prawami człowieka i międzynarodowymi zobowiązaniami Unii i państw członkowskich. UE powinna też rozwijać i promować inicjatywy dotyczące bezpośredniego dostępu do rynku – między innymi wspierać spółdzielnie rolnicze i sprzedaż bezpośrednią konsumentom, aby pomóc rolnikom uzyskać dochód zapewniający utrzymanie⁽¹⁷⁾ i zmniejszyć koszty pośrednie.

3.5. EKES uważa, że rozwiązanie problemu nierówności w ramach WPR ma pierwszoplanowe znaczenie dla zapewnienia sprawiedliwej transformacji. Istotne jest zapewnienie wszystkim państwom członkowskim sprawiedliwego wsparcia z myślą o równych warunkach działania w unijnym sektorze rolnym.

3.6. Należy zwrócić uwagę na wysoki poziom koncentracji w systemach żywnościowych UE, co skutkuje nierównomierną siłą przetargową i nierównym podziałem zasobów. Istnieje ryzyko, że takie decyzje polityczne, jak nowe wytyczne w sprawie porozumień horyzontalnych, zamiast rozwiązać obecne problemy związane z koncentracją mogą sprzyjać koordynacji między przedsiębiorstwami oligopolistycznymi. Komisja Europejska powinna uznać koncentrację na poziomie środków produkcji rolnej, materiału genomowego, gruntów, przetwarzania i dystrybucji za kwestię priorytetową.

3.7. Na przykład światowy rynek nawozów o wartości 200 mld USD zdominowany jest przez kilka przedsiębiorstw, które kontrolują ponad 30 % produkcji nawozów azotowych. Ich siła rynkowa pozwala im wpływać na ceny i zwiększać zyski poprzez przenoszenie rosnących kosztów na konsumentów. Poza Europą państwa grupy G-20 wydały w latach 2021–2022 o 21,8 mld USD więcej na import nawozów niż w 2020 r. Prognozuje się, że wiodące przedsiębiorstwa nawozowe osiągnęły w tym samym okresie zyski w wysokości prawie 84 mld USD⁽¹⁸⁾. Ten scenariusz, podobnie jak koncentracja na poziomie nasion i technologii rolniczych, wskazuje na pilną potrzebę polityki publicznej UE, która zmniejszy zależność rolników od tych środków produkcji, oraz na pilną potrzebę odpowiedniego wsparcia ze środków publicznych dla przechodzenia na bardziej zrównoważone formy produkcji⁽¹⁹⁾.

Institucje UE od dawna sądzą, że koncentracja władzy w łańcuchu między producentami a konsumentami odgrywa rolę w nierównym rozkładzie wartości gospodarczej wytwarzanej w systemach żywnościowych i w marginalizacji producentów surowców⁽²⁰⁾. Według Komisji Europejskiej, o ile ponad 95 % podmiotów w sektorze spożywczym i detalicznym stanowią mikroprzedsiębiorstwa lub małe przedsiębiorstwa, to na rynku dominuje niewielka liczba dużych przedsiębiorstw działających jako nabywcy⁽²¹⁾. W bardziej szczegółowym badaniu przeprowadzonym w 2021 r. przez Wspólne Centrum Badawcze Komisji Europejskiej na temat pozycji rynkowej w przemyśle spożywczym w wybranych państwach członkowskich⁽²²⁾ podkreślono napięcie wynikające z faktu, że mniejsze przedsiębiorstwa dominują w sektorze wytwórczym, hurtowym i detalicznym pod względem udziału w łącznej liczbie przedsiębiorstw, lecz większe firmy dominują we wszystkich trzech sektorach z punktu widzenia ich udziału w całkowitym obrocie⁽²³⁾. Z unijnych dokumentów i informacji zebranych w EKES-ie wynika, że na szczególną uwagę zasługuje przemysł wytwórczy i sektor hurtowy, ze względu na ich poziom koncentracji. Może to wpływać na cały łańcuch żywnościowy oraz na podział dochodów i możliwości, ponieważ przedsiębiorstwa nadużywające pozycji dominującej na rynku mogą wywrzeć wpływ nie tylko na cenę i ilość towarów będących przedmiotem obrotu, ale również na różne aspekty warunków umownych regulujących ich relacje.

⁽¹⁶⁾ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego „Kryzys cen żywności: rola spekulacji i konkretne propozycje działań w konsekwencji wojny w Ukrainie” (Dz.U. C 100 z 16.3.2023, s. 51).

⁽¹⁷⁾ <https://www.weforum.org/agenda/2024/04/ilo-living-wage-explained/>.

⁽¹⁸⁾ Instytut Badawczy ds. Rolnictwa i Polityki Handlowej, „Fertiliser Crisis Cost G20 Almost USD 22 Billion While Fertiliser Companies Set to Make a USD 84 Billion in Profits”.

⁽¹⁹⁾ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego „Bezpieczeństwo żywnościowe i zrównoważone systemy żywnościowe” (Dz.U. C 194 z 12.5.2022, s. 72).

⁽²⁰⁾ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego „Bezpieczeństwo żywnościowe i zrównoważone systemy żywnościowe” (Dz.U. C 194 z 12.5.2022, s. 72).

⁽²¹⁾ Komisja Europejska, „Commission delivers report on the implementation of EU rules against unfair trading practices in the food supply chain”, 23 kwietnia 2024 r., https://agriculture.ec.europa.eu/news/commission-delivers-report-implementation-eu-rules-against-unfair-trading-practices-food-supply-2024-04-23_en.

⁽²²⁾ Kjersti Nes, Liesbeth Colen i Pavel Ciaian, „Market Power in Food Industry in Selected Member States”, Unia Europejska: Wspólne Centrum Badawcze, 2021.

⁽²³⁾ Kjersti Nes, Liesbeth Colen i Pavel Ciaian, „Market Power in Food Industry in Selected Member States”, Unia Europejska: Wspólne Centrum Badawcze, 2021.

3.8. Sprawiedliwość dystrybucyjna oznaczałaby, że koszty transformacji ponosiłyby osoby, które odniosły z niej największą korzyść i dysponują największymi zasobami. Podobnie jak w przypadku sektora energetycznego – sprawiedliwą transformację żywnościową w systemach rolno-spożywczych powinien wspierać fundusz publiczny finansowany z podatków pobieranych od dodatkowych zysków ze sprzedaży żywności, praktyk spekulacyjnych i rekompensat za społeczne i środowiskowe efekty zewnętrzne⁽²⁴⁾. Środki z funduszu należy przeznaczyć na małe i średnie gospodarstwa rolne, by wspierać zdolności produkcyjne i dystrybucyjne, wymianę wiedzy posiadanej przez rolników i wprowadzanych przez nich innowacji, propagować odpowiednie i godne warunki pracy i ochronę socjalną oraz realizować środowiskowe i klimatyczne cele UE.

3.9. Przeciwdziałanie nadmiernej koncentracji i nierównowadze sił musi być kluczowym celem sprawiedliwej transformacji. Władze europejskie i krajowe mogą to osiągnąć poprzez wzmocnienie sposobów wdrażania przez państwa członkowskie dyrektywy w sprawie nieuczciwych praktyk handlowych, sprzyjanie przepływowi wśród państw członkowskich najlepszych praktyk w zakresie prawodawstwa⁽²⁵⁾, rozwiązanie problemu wyższej siły przetargowej za pomocą praktyk z dziedziny prawa konkurencji⁽²⁶⁾ i dostosowanie unijnych i krajowych przepisów dotyczących zamówień publicznych. Należy wykorzystywać zamówienia publiczne jako narzędzie polityki służące realizacji wielu celów środowiskowych, zdrowotnych i społeczno-gospodarczych⁽²⁷⁾, zgodnych z zasadami sprawiedliwej transformacji i tworzenia zrównoważonych systemów żywnościowych. W tym kontekście sprawiedliwość dystrybucyjna wymagałaby zwrócenia szczególnej uwagi na wykorzystanie zamówień publicznych do tego, by ułatwić dostęp mniejszym producentom, a także tym producentom, którzy przyjmują najwyższe standardy w zakresie praktyk ekologicznych, pracy i zwierząt.

3.10. Sprawiedliwość dystrybucyjna wymaga, aby administracja publiczna stała się aktywnym uczestnikiem lokalnych systemów żywnościowych w trosce o to, by stołówki publiczne zapewniały zdrowe, pożywne, odpowiednie pod względem kulturowym i bezodpadowe posiłki, a także aby usługi te, zwłaszcza w przypadku publicznych stołówek szkolnych, były powszechnie dostępne i odpowiednio finansowane. Komitet apeluje do UE o szybsze przyjęcie ambitniejszych i obowiązkowych norm w zakresie zrównoważonych i sprawiedliwych zamówień na żywność, co omówiono podczas przygotowywania przepisów ramowych dotyczących zrównoważonych systemów żywnościowych. Zaznacza, że publiczne stołówki szkolne działają na styku takich obszarów, jak prawo do nauki, prawo do pożywienia oraz sprawiedliwa transformacja w kierunku zrównoważonych systemów żywnościowych⁽²⁸⁾. Z tego względu powinny być traktowane priorytetowo przez wszystkie państwa członkowskie i wspierane przez UE. Należy także zintensyfikować i rozszerzyć istniejący program „Owoce, warzywa i mleko w szkole”, który także powinien być zgodny z zasadami sprawiedliwości.

3.11. EKES zdaje sobie sprawę, że wszelkie dyskusje na temat sprawiedliwej transformacji żywnościowej muszą uwzględniać złożoną współzależność między dobrostanem ludzi i zwierząt w systemie żywnościowym. Należy także przyjąć podejście „Jedno zdrowie”⁽²⁹⁾ i – co ściśle z tym związane – kompleksowo uwzględniać dobrostan zwierząt. Zwraca się zatem o wzmocnienie obecnych ram regulacyjnych w celu podniesienia standardów dobrostanu zwierząt, przestrzegania zasad etycznych i pociągnięcia do odpowiedzialności tych podmiotów, które ich nie spełniają. Ponadto bardzo ważne jest uwzględnienie perspektywy i doświadczeń rolników, którzy odgrywają istotną rolę w utrzymaniu dobrostanu zwierząt w terenie⁽³⁰⁾.

3.12. Sprawiedliwość dystrybucyjna powinna również być podstawą wprowadzania i propagowania innowacji technologicznych na wszystkich poziomach systemów żywnościowych. EKES zwraca się do instytucji UE i państw członkowskich, by oceniały wprowadzanie innowacji przez pryzmat zasad sprawiedliwej transformacji i ostrożności w celu zagwarantowania, że nie pogłębiają one istniejących nierówności, koncentracji i nierównego podziału wartości, a także nierównych możliwości i że nie pomijają nikogo.

⁽²⁴⁾ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego „Kryzys cen żywności: rola spekulacji i konkretne propozycje działań w konsekwencji wojny w Ukrainie” (Dz.U. C 100 z 16.3.2023, s. 51).

⁽²⁵⁾ Komisja Europejska, „Wprowadzenie zakazu nieuczciwych praktyk handlowych w celu wzmocnienia pozycji rolników i podmiotów w łańcuchu produktów rolnych i spożywczych – aktualna sytuacja”, SWD(2024) 106 final.

⁽²⁶⁾ Lianos I. i Lombardi C., „Superior Bargaining Power and the Global Food Value Chain: The Wuthering Heights of Holistic Competition Law?”, CLES Research Paper Series, ISBN 978-1-910801-08-6.

⁽²⁷⁾ M. Stein, M. Mariani, R. Caranta i Y. Polychronakis, „Sustainable Food Procurement”, Routledge, 2024.

⁽²⁸⁾ Ferrando, T., „From marginalization to integration: universal, free and sustainable meals in Italian school canteens as an expression of the right to education and the right to food”.

⁽²⁹⁾ FAO, „Jedno zdrowie”, 2020.

⁽³⁰⁾ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego – Wniosek dotyczący rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie ochrony zwierząt podczas transportu i związanych z tym działań, zmieniającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1255/97 i uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1/2005 (COM(2023) 770 final – 2023/0448 (COD)) (Dz.U. C, C/2024/4670, 9.8.2024, ELI: <https://eur-lex.europa.eu/eli/C/2024/4670/oj?locale=pl>).

4. Uznawanie podmiotów i sprawiedliwość partycypacyjna

4.1. EKES dostrzega złożoność systemów żywnościowych w UE. Podkreśla także, że potrzebujemy inkluzywnych i sprawiedliwych procesów decyzyjnych kształtujących systemy żywnościowe z udziałem wszystkich zainteresowanych stron: rolników, konsumentów, decydentów i organizacji reprezentujących sektor żywnościowy. Przyznaje, że nie istnieje tylko jeden system żywnościowy UE, chociaż coraz bardziej obecny jest przemysłowy system żywnościowy. Nadal jednak mamy do czynienia z różnymi sposobami organizacji systemów rolno-spożywczych w UE, a EKES już wcześniej wezwał do jeszcze większego zróżnicowania wszystkich aspektów unijnych systemów żywnościowych⁽³¹⁾. Istnieją zwłaszcza takie systemy żywnościowe, które są zbudowane na współpracy i solidarności i sprzyjają osiągnięciu celów sprawiedliwych pod względem społecznym i ekologicznym, zapewniając zarazem godziwe wynagrodzenie wszystkim osobom uczestniczącym w całym łańcuchu żywnościowym.

4.2. EKES podkreśla potrzebę większego uznawania i doceniania lokalnych i zdrowych produktów, budowy zaufania oraz kształtowania poczucia tożsamości. Ma to kluczowe znaczenie dla dziedzictwa kulturowego oraz wzmocnienia relacji między producentem a konsumentem. W tym sensie władze publiczne powinny poświęcać szczególną uwagę i aktywnie udzielać wsparcia przejawom gospodarki solidarnej, społeczeństwu dobrobytu, programom rolnym wspieranym przez społeczność lokalną, spółdzielniom pracowniczym i konsumenckim, infrastrukturze wiejskiej/miejskiej oraz inicjatywom na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, które stwarzają możliwości zatrudnienia i poprawiają poziom życia⁽³²⁾. Przyjęcie ram politycznych promujących zrównoważone formy rolnictwa, takie jak agroekologia i rolnictwo ekologiczne, oraz zwiększających ich skalę ma zasadnicze znaczenie dla budowania zrównoważonych i sprawiedliwych systemów rolno-spożywczych, łagodzenia zmiany klimatu i przystosowania się do niej⁽³³⁾ oraz zapewnienia wszystkim bezpieczeństwa żywnościowego⁽³⁴⁾.

4.3. EKES dostrzega różnice w poziomie widoczności i władzy w różnych okręgach wyborczych, co wymaga proaktywnych środków w celu zniwelowania luki w określaniu ścieżek, kierunków polityki i przyszłych działań. Wzywa instytucje UE i państwa członkowskie do dopuszczenia do głosu tych osób, których zdanie często jest pomijane, oraz do uwzględnienia aspektów międzypokoleniowych i praw przyszłych pokoleń. Pierwszoplanową rolę odgrywają młodzi ludzie, kobiety w systemach żywnościowych, pracownicy sezonowi i migrujący, pracownicy platform internetowych i pracownicy w niepewnej sytuacji zatrudnienia, rolniczki oraz osoby wykonujące pracę opiekuńczą i reprodukcyjną. Ponadto osoby starsze i młodsze, migranci oraz osoby o ograniczonych zasobach finansowych są szczególnie narażeni na ubóstwo żywnościowe i brak bezpieczeństwa żywnościowego, zwłaszcza w dobie kryzysów gospodarczych. Kompleksowa strategia na rzecz zdrowej przyszłości oraz sprawiedliwych pod względem społecznym i środowiskowym systemów żywnościowych musi uwzględniać te szczególne warunki. Powinna przewidywać odpowiednie programy edukacyjne oraz powszechne, komplementarne, zdrowe, sprawiedliwe społecznie i zrównoważone usługi stołówek szkolnych.

4.4. Zmiana paradygmatu w sposobie gromadzenia, nabywania i rozpowszechniania wiedzy ma kluczowe znaczenie dla przyspieszenia sprawiedliwej transformacji systemów rolno-spożywczych. W ramach tej zmiany należy priorytetowo traktować tworzenie otwartych i dostępnych sieci wiedzy, które wspierałyby zrównoważone praktyki i innowacje w systemach żywnościowych i przynosiłyby korzyści zwłaszcza podmiotom w systemie rolno-spożywczym. Niezbędne jest ponowne zastanowienie się nad obecnymi ramami własności intelektualnej zwłaszcza odnośnie do nasion i roślin, a także obszarów, w których innowacje są finansowane ze środków publicznych.

4.5. EKES przyjmuje do wiadomości liczne apele o wprowadzenie i normalizację nowych form biotechnologii, organizmów zmodyfikowanych genetycznie i nowych technik genomowych. Należy jednak uwzględnić zasady uznawania i uczestnictwa, a także sprawiedliwość dystrybucyjną. Trzeba także uznać istnienie wielu innych rozwiązań dotyczących zrównoważonej produkcji żywności, proponowanych przez małe gospodarstwa rolne i społeczności. Mogą one bowiem zostać zdyskredytowane lub porzucone w sytuacji, gdy wyżej wspomniane rozwiązania technologiczne zostaną uniwersalnie przyjęte z myślą o przyszłości unijnych systemów rolno-spożywczych.

4.6. Co się tyczy udziału społeczeństwa w podejmowaniu decyzji, to EKES od dawna opowiada się za podejściem uwzględniającym całe społeczeństwo, w tym za stosowaniem bardziej partycypacyjnych narzędzi, aby bardziej zaangażować społeczeństwo obywatelskie w proces decyzyjny dotyczący zrównoważonego rozwoju. Ten proces współtworzenia można osiągnąć poprzez ustanowienie Europejskiej Rady Polityki Żywnościowej, co EKES zdecydowanie popiera⁽³⁵⁾. W tym celu należy także promować tworzenie lokalnych, regionalnych i krajowych rad ds. polityki żywnościowej, reprezentujących mnogość głosów i zapewniających szczególne platformy tym, których głos jest najmniej słyszalny.

⁽³¹⁾ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego „Bezpieczeństwo żywnościowe i zrównoważone systemy żywnościowe” (Dz.U. C 194 z 12.5.2022, s. 72).

⁽³²⁾ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego „W kierunku całościowej strategii na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich i miejskich” (Dz.U. C 105 z 4.3.2022, s. 49) oraz Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego „Transformacja energetyczna i cyfrowa na obszarach wiejskich” (Dz.U. C 486 z 21.12.2022, s. 59).

⁽³³⁾ IPCC, Food Security, „Special Report on Climate Change and Land”, IPCC, 2023.

⁽³⁴⁾ HLPE, „Food Security and Nutrition” Building a Global Narrative Towards 2030, FAO, Rome, 2020.

⁽³⁵⁾ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego „Bezpieczeństwo żywnościowe i zrównoważone systemy żywnościowe” (Dz.U. C 194 z 12.5.2022, s. 72).

4.7. Udział społeczeństwa w podejmowaniu decyzji musi iść w parze z wprowadzeniem przestrzeni regulacyjnych, politycznych i monitorujących obejmujących różne obszary unijnych systemów żywnościowych. Istotnym krokiem w tym kierunku byłoby powołanie centrum monitorowania sprawiedliwej transformacji⁽³⁶⁾ dla systemów żywnościowych UE na wzór już istniejącego obserwatorium obszarów wiejskich⁽³⁷⁾ oraz nowej DG ds. Żywności, która posiadałaby przekrojowe kompetencje.

4.8. EKES przyjmuje do wiadomości wysiłki Komisji Europejskiej na rzecz zainicjowania dialogu na temat rolnictwa. Jest jednak zdania, że przestrzeń dyskusji powinna wykraczać poza rolnictwo i że należy ustanowić autentyczne i skuteczne ramy dialogu gwarantujące zrównoważony proces informowania i konsultacji. Ten proces powinien uwzględniać realia podmiotów znajdujących się w trudnej sytuacji wzdłuż łańcuchów wytwarzania produktów rolno-spożywczych. Podkreśla ponadto potrzebę wzmocnienia dialogu społecznego i rokowań zbiorowych, zwłaszcza poprzez zwiększenie roli związków zawodowych. Dzięki temu mogłyby one przyczynić się do zagwarantowania reprezentacji oraz zapewnienia wszystkim pracownikom godziwych warunków pracy we wszystkich systemach rolno-spożywczych.

4.9. Udział społeczeństwa w podejmowaniu decyzji wymagałby zapewnienia dostępności informacji, przejrzystości i edukacji, zwłaszcza obywatelom i konsumentom, rozliczalności podmiotów publicznych i prywatnych oraz budowania zdolności na wszystkich szczeblach systemów żywnościowych i dla wszystkich zainteresowanych stron. W związku z tym EKES podkreśla znaczenie inwestowania w rozwój umiejętności – w tym inicjatyw w zakresie podnoszenia i zmiany kwalifikacji – które są kluczowymi elementami rozwoju siły roboczej. Potrzebujemy nowej narracji, aby zwiększyć społeczną akceptację procesu transformacji, oraz musimy zapewnić rolnikom i pracownikom sektora rolno-spożywczego ochronę socjalną i przewidywalność w tym zakresie. Należy podjąć spore wysiłki, by zagwarantować obywatelom dostęp do wiedzy o zrównoważonych i sprawiedliwych wyborach żywnościowych, a także ich dostępność i przystępność. To wymaga strategii, które nie ograniczałyby się do etykietowania opakowań z przodu i z tyłu, oraz zapewnienia odpowiednich programów edukacyjnych i możliwości finansowych.

5. Kosmopolityczna sprawiedliwość, spójność i prawa człowieka

5.1. Unia Europejska jest jednym z największych importerów produktów rolno-spożywczych i jednym z największych jej eksporterów. Sprawiedliwość kosmopolityczna wymaga, aby UE dążyła do sprawiedliwego przebiegu transformacji nie tylko w UE, lecz dla wszystkich krajów i partnerów, na których będą miały wpływ decyzje przyjęte na szczeblu UE i przez jej państwa członkowskie. Zasada ta wynika z zapisanego w Traktatach wymogu dotyczącego spójności polityki na rzecz rozwoju, ale również z przystąpienia UE do międzynarodowych porozumień dotyczących praw człowieka, środowiska i klimatu.

5.2. Podstawą sprawiedliwej transformacji kosmopolitycznej jest ponowna ocena umów handlowych i inwestycyjnych oraz dopilnowanie, by UE przyczyniała się do pomyślnej budowy sprawiedliwych, równościowych i zrównoważonych systemów żywnościowych na całym świecie, zwłaszcza na globalnym Południu. Spójne wysiłki powinny uwzględniać wysokie normy produkcji, które przyczyniają się do konkurencyjności produkcji UE na jednolitym rynku, i związane z nimi koszty ponoszone przez rolników w UE. Powinny również uwzględniać rolę, którą WPR odgrywa we wspieraniu unijnych rolników i konkurencyjności niektórych produktów unijnych w państwach trzecich⁽³⁸⁾. Konieczne jest kompleksowe stosowanie dyrektywy w sprawie nieuczciwych praktyk handlowych odnośnie do tego rodzaju praktyk, których ofiarą padły podmioty sektora spożywczego poza UE. Należy również dokonać gruntownego przeglądu WPR z uwzględnieniem perspektywy globalnej.

5.3. Komitet stwierdza, że europejska polityka handlowa powinna aktywnie odzwierciedlać i promować zapisane w Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej wartości oraz zobowiązania na rzecz praw człowieka, a także międzynarodowe zobowiązania w zakresie środowiska, klimatu i różnorodności biologicznej podjęte przez państwa członkowskie. To oznacza, że polityka handlowa UE powinna wspierać tworzenie sprawiedliwych, etycznych i demokratycznych systemów żywnościowych, które odbiegają od panującej ideologii wolnego handlu. Ta ostatnia bazuje na niskich cenach i wysoce konkurencyjnych rynkach towarowych, które są kontestowane przez producentów – zarówno w UE, jak i poza nią.

5.4. EKES przyjmuje do wiadomości, że UE realizuje politykę „otwartej strategicznej autonomii”, która wykorzystuje jej wyjątkową pozycję do ustalania globalnych norm. Dzięki ustanawianiu wysokich poziomów odniesienia dla jakości żywności, jej bezpieczeństwa oraz zrównoważonej gospodarki żywnościowej, UE może z pewnością wzmocnić swój jednolity rynek. Zarazem jednak może krzewić wartości w zakresie ochrony środowiska i praw człowieka we wszystkich łańcuchach dostaw. EKES zwraca niemiernie uwagę, że wszystkie decyzje dotyczące handlu i dyplomacji klimatycznej powinny opierać się na zasadach sprawiedliwości.

⁽³⁶⁾ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego „Tworzenie unijnych ram polityki na rzecz sprawiedliwej transformacji – niezbędne środki” (Dz.U. C/2024/1576, 5.3.2024, ELI: <https://eur-lex.europa.eu/eli/C/2024/1576/oj?locale=pl>).

⁽³⁷⁾ Obserwatorium obszarów wiejskich.

⁽³⁸⁾ <https://gret.org/publication/pac-quelle-coherence-avec-le-developpement-des-agricultures-paysannes-du-sud/>.

5.5. Komitet zachęca Komisję Europejską do dopilnowania, by przy przyjmowaniu środków handlowych zawsze analizowano ich wpływ społeczno-gospodarczy na ludzi i regiony poza UE i by zapewniono wystarczające włączenie lokalnych głosów, regionów i perspektyw przy wyznaczaniu norm, zasad przywozu i wywozu, opodatkowania oraz innych form jednostronnych środków handlowych.

5.6. EKES podkreśla również, że sprawiedliwa transformacja wymagałaby od UE uznania jej historycznej odpowiedzialności za promowanie integracji państw spoza UE z globalnymi łańcuchami żywnościowymi za pomocą umów o partnerstwie gospodarczym, umów o wolnym handlu, dwustronnych umów inwestycyjnych oraz stanowiska przyjętego na szczeblu wielostronnym. UE powinna również ponosić odpowiedzialność za przyjęcie odpowiedniej polityki na rzecz rozwoju i współpracy, zdolnej zaradzić negatywnym skutkom środków jednostronnych, a jednocześnie ułatwiać konsolidację regionalnych, sprawiedliwych i zrównoważonych systemów żywnościowych na całej planecie.

5.7. EKES wyraża zadowolenie, że UE przeprowadza sprawiedliwą transformację systemów rolno-spożywczych z uwzględnieniem strategicznie zintegrowanej i globalnej perspektywy, tak by dostosować lokalne, regionalne, międzynarodowe i globalne zobowiązania w zakresie zarządzania do celów w zakresie praw człowieka, środowiska i klimatu, jak również do zasad sprawiedliwości i zrównoważonego rozwoju w globalnych systemach żywnościowych. Można to osiągnąć poprzez:

- orędowanie za suwerennością żywnościową i regionalnymi systemami żywnościowymi i zapewnianie, by polityka UE nie miała szkodliwych skutków,
- propagowanie ratyfikacji i wdrożenia Deklaracji ONZ o prawach ludności wiejskiej i innych osób pracujących na obszarach wiejskich,
- promowanie ratyfikacji i wdrożenia dobrowolnych wytycznych FAO w sprawie własności gruntów.

6. Inwestycja w sprawiedliwą transformację

6.1. Biorąc pod uwagę asymetryczne obciążenie, sprawiedliwą transformację należy traktować jako politykę inwestycyjną i jako przemianę, która wspiera zielone inwestycje i wymaga spójności między różnymi źródłami finansowania, w tym WPR i EFS. Sam budżet WPR nie wystarczy, by wspierać w pojedynkę ambitne cele w zakresie klimatu. W związku z tym nie można jedynie polegać na funduszach WPR, by zapewnić zrównoważoną produkcję rolno-spożywczą.

6.2. EKES proponuje, by ustanowić Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji w sektorze rolno-spożywczym, który byłby ukierunkowany na małe podmioty działające w systemach rolno-spożywczych, partnerstwa publiczno-prywatne, kompetencje i warunki pracy. Kryteria kwalifikujące do uzyskania wsparcia z Funduszu powinny zwłaszcza uwzględniać młode osoby, kobiety, prawa człowieka i zrównoważone praktyki. Należy także przyjąć podejście oparte na finansowaniu całego łańcucha, a nie tylko jego części. Trzeba również udostępnić fundusze, aby ułatwić konsolidację i powstawanie nowych MŚP w całym systemie żywnościowym z myślą o krzewieniu sprawiedliwych, dostępnych, krótkich i zrównoważonych łańcuchów żywnościowych.

6.3. Oprócz ustanowienia funduszu trzeba wprowadzić takie bodźce podatkowe jak obniżenie podatku VAT, aby sprzyjać wytwarzanym na małą skalę i zrównoważonym produktom rolno-spożywczym, a także zapewnić inne formy wsparcia publicznego dla zdrowych i zrównoważonych systemów producent–konsument, takich jak projekt *Sécurité Sociale de l'Alimentation*. EKES zaznacza, jak ważne jest, by przyszła WPR była punktem wyjścia do sprawiedliwej transformacji.

Bruksela, dnia 19 września 2024 r.

Przewodniczący
Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego
Oliver RÖPKE